

نظر متفکران اسلامی درباره طبیعت

عنوان کتابی است بقلم دکتر سیدحسین نصر استاد دانشکده ادبیات تهران از جمله نشریات دانشگاه تهران در سال ۱۳۴۲. قطع وزیری - ۴۳۹ صفحه
این کتاب شامل دوازده فصل و یک مقدمه است که در مقدمه بطور اختصار علم جهان‌شناسی را در تاریخ اسلام مورد بررسی قرار داده و حدود و ارزش مکاتب اسلامی را در این باب مبین داشته است.

فصل اول در شناخت اخوان‌الصفا و بررسی احوال و مکتب و اهمیت علمی و فلسفی آنها است بویژه نظریه آنها در مورد طبیعت.

فصل دوم در اساس تحقیق علوم طبیعی و مراتب جهان از نظر فیثاغورثیان و روابط بین نفس و عقل و طبیعت و افلاک و عالم و حرکت و زمان و بالاخره تشابه بین عالم صغیر و کبیر و مراتب وجود.

فصل سوم شعب علوم جهان‌شناسی.

فصل چهارم جهان صغیر و کبیر و تعاریفی که شده است.

فصل پنجم اهمیت علمی ابیریحان بیرونی.

فصل ششم معنی طبیعت و روشهای تحقیقی در علوم طبیعی.

فصل هفتم بررسی عوالم و ترتیب آن از نظر بیرونی.

فصل نهم افکار و آراء بیرونی در مورد علم و حکمت و اهمیت علم و دین.

فصل دهم احوال ابن سینا و شخصیت علمی وی

فصل یازدهم مباحث مربوط بوجود جهان طبیعی و ذات الهی

فصل دوازدهم اصول طبیعیات از نظر ابن سینا

فصل سیزدهم جهان و انسان و روابط آنها

فصل چهاردهم طبیعت در حکایات عرفانی ابن سینا .

و بدین طریق مشاهده میشود که مؤلف در این کتاب سه تن و بهترین است که گفته شود سه مکتب علمی و فلسفی متفکران اسلامی را مورد بحث و تحقیق قرار داده اند که مکتب اخوان الصفا ، مکتب ابوریحان بیرونی و مکتب ابن سینا باشد .

شکی نیست که اساس و پایه تمدن و علوم و فرهنگ اسلامی از صده دوم هجری بدست علماء و دانشمندان بزرگ ایرانی گذارده شد و بوسیله نوابع و متفکران عالیقدر ایرانی نژاد گسترش یافت و جای هیچ گونه تردیدی نیست که دانشمندان همچون ابن مقفع ، زکریای رازی ، فخرالدین رازی ، ابن سینا ، فارابی ، غزالی ، بنیان گذار و مشعل دار فرهنگ و تمدن اسلام و در تمام شئون اجتماعی و علمی اسلامی مؤسس و مبتکر بوده اند .

اطباء ، فلاسفه ، کیمیاگران ، صاحبان ذوق ، ادباء ، فقها از ایرانیان دانشمندی بوده اند که بنحوی از انحاء بعالم علم و ادب و فلسفه و عرفان و مذهب خدمت کرده و کتابهایی تدوین و تألیف کرده اند که در طی قرون متمادی مورد افاده و استفاده مکاتب و مدارس و دانشگاه های اسلامی و حوزه های علمی جهان قرار گرفته است تا جائیکه باوجود تعصبات خشک جاهلی که از طرف اقوام و اشخاص بمنظور امحاء نام و آثار آنها بکار رفته و میرود کوچکترین اثری نداشته و نخواهد داشت .

مؤلف فاضل ارجمند آقای دکتر سید حسین نصر در این کتاب سه مکتب مهم علمی و فلسفی اسلامی را بنحو مستوفی مورد بررسی و تحقیق قرار داده و الحق باید گفت زحمت فراوان متحمل شده و خدمت شایسته بعالم علم و ادب انجام داده است .

در مقدمه فاضلانه خود مینویسد : برای بیان رابطه بین عالم و مبدأ هستی علمای اسلامی معمولاً دو کلمه خلق و حق را با معانی مختلفی که در مکاتب گوناگون بدست آورده است بکار برده اند ...

سپس به بیان علم جهان‌شناسی در تاریخ اسلام پرداخته و تاریخچه مختصری از مکاتب علوم عقلی و مراتب طالبان معرفت در اسلام بیان داشته است در قسمت اول ابتدا به شرح احوال و هویت اخوان الصفا پرداخته و نظریات آنها و آراء و عقاید مختلف را در مورد شخصیت آنان بر شمرده است و هدف و غرض اساسی اخوان را در تألیف و تدوین رسائل ذکر کرده و از مطایر کلمات آنها مطالبی بس دقیق و عمیق استنباط نموده است که حائز بسی اهمیت است. سپس به معتقدات آنان پرداخته و مأخذ رسائل آنها را یاد آور شده است و فهرستی از رسائل آنها به ترتیب طبیعی و تدوین آنها نوشته و بسیاری از رموز آنها را مشخص و روشن کرده است .

در قسمت دوم که آغاز نصل پنجم کتاب است ابتداء شرح حال و آثار ابوریحان بیرونی را بیان داشته و موانع اجتماعی و علمی و سیاسی آن عصر را بطور اختصار شرح داده است سپس به بیان افکار و عقاید و آراء علمی و فلسفی و اخلاقی آن پرداخته و مأخذ افکار وی را شمرده است و مسأله خلقت عالم را از جنبه‌های مذهبی و طبیعی مورد بحث قرار داده و روش تحقیقی ویرا در علوم طبیعی بیان کرده است و افکار و عقاید ویرا در علوم نجوم و هیأت و طبیعیات روشن کرده است .

در قسمت سوم کتاب که از اصل دهم شروع میشود ابتداء شرح احوال و آثار و اهمیت علمی ابن سینا را بیان کرده و بعد آراء و عقاید مذهبی او را روشن نموده و سپس نظریات و عقاید او را در مباحث وجود و عقاید فلسفی از جنبه‌های مختلف و بالاخره جهان بینی از نظر ابن سینا ذکر کرده است و مسائل مختلف فلسفی را مانند ماده ، صورت ، روح ، نفس ، عقل ، تکوین جهان ماده ، علیت و جز آن از نظر شیخ بیان کرده و مقام و موقعیت هر یک از موجودات را در جهان وجود بطور تفصیل شرح داده است .

موقعیت کتاب

با آنکه در این کتاب تمام مباحث و مسائل فلسفی و علمی مورد بحث و تحقیق

قرار نگرفته است معذالك رؤس و اصول مسائل فلسفی و علمی اسلامی مورد تدقیق و بررسی قرار داده شده است و بدین جهت برای دانشجویان و محققان بسیار مفید و متمتع خواهد بود و چنانچه خود مؤلف در مقدمه کتاب نوشته است این کتاب در واقع مدخل مختصری است به جهان شناسی اسلامی و بطور قطع نقائص و معایبی هم از لحاظ چاپ و هم از لحاظ ترتیب و تبویب مطالب دارد لکن اصل کار بسیار مهم است و زحمت زیادی در جمع آوری و ترتیب آن کشیده شده است و با احاطه کاملی که بزبانهای خارجی داشته توانسته است عقاید و آراء مختلف را بررسی کرده و از ماخذ مهم خارجی نیز استفاده نماید ما مطالعه این کتاب سودمند را به کلیه دانشجویان و صاحبان ذوق و اهل مطالعه توصیه مینمائیم و توفیق و کامیابی مؤلف محترم را در خدمت بعلم و فرهنگ از خداوند مسئلت داریم .

ای دلبر نازنین شمایل دلها بشمایل تو مایل
 ای کوی تو کعبه طوایف ای روی تو قبله قبایل
 ای داغ غم تو همچو تعویذ در گردن جان و دل حمایل
 زهریست محبت تو هالک راهی است مودت تو هایل
 نقش نشود ز دیده غایب مهرت نشود ز سینه زایل
 گو باش هزار بحر مانع گو باش هزار کوه حایل
 ناکامی ما و کام اغیار بر عشق و هوس بود دلایل
 با قصه خوبی تو گردید افسونه فسانه اوایل
 در کیش تو عشق اگر کنا هست من معترفم بجرم قاتل
 از کوی خودت مران که کفر است در کیش کسریم رد سایل

بر هر که وفیقی این غزل خواند

گفتا لله در مقابل